

DIPLOMAȚIA CULTURALĂ. DIN ACTIVITATEA LUI EMIL CIORAN

LUCIAN JORA

Promovarea fenomenului cultural românesc în exterior, prin componenta sa istorică, a valorilor tradiționale, și prin cea contemporană, a mișcărilor de idei și a curentelor de azi e o prioritate în efortul de integrare europeană și pe plan mai larg în efortul de racordare reală la sistemul global. Imaginea unei țări se formează oricum, cu sau fără voia celor de la putere sau a oamenilor de rând, atât timp cât informațiile despre ea sunt vizibile în spațiul alterității¹. Conțează că acest proces să nu fie lăsat la voia întâmplării și să fie gestionat astfel încât prezența în spațiul public să fie definită într-un mod care avantajează țara de referință². Instituții au existat înainte, există și azi, iar pe lângă ele se mai pot înființa și altele. Provocarea constă însă în a construi *instituții* funcționale. Organizarea pe baze moderne și de largă acoperire a Institutului Cultural Român, după modele consacrate în țările cu tradiție în domeniu este condiția necesară dar nu și suficientă pentru remedierea unei stări de lucruri în ce privește reprezentarea culturală a țării și aşezarea ei pe baze noi.

Imaginea României în exterior, prin promovarea componentelor diverse ale fenomenului cultural, nu este o preocupare nouă a diplomației românești. O găsim și în perioada interbelică când în România funcționa un Departament, ulterior un Minister al Propagandei Naționale, în sarcina căruia se afla misiunea de elaborare și coordonare a strategiei de creare a imaginii externe a țării. În această perioadă se pun bazele instituțiilor considerate și azi fundament al diplomației culturale românești: Academia di Romania din Roma, respectiv Școala de la Fontenay aux Roses de lângă Paris.

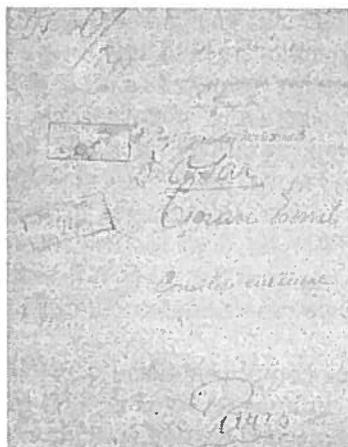
Cercetând fondul de arhivă al Ministerului Propagandei Naționale (1921–1944) în tentativa de a face un studiu asupra tehniciilor și strategiilor de reprezentare culturală a României, demers probabil util problematicii cu care se confruntă diplomația culturală românească de azi, am găsit un raport al lui Emil Cioran adresat ministrului propagandei naționale, Nichifor Crainic. La data respectivă (30 aprilie 1941), în condițiile istorice dureroase cunoscute pentru România, Emil Cioran era atașat cultural al legației României de pe lângă Guvernul de la Vichy. Din discuțiile cu alți colegi cercetători am înțeles că documentul în sine a mai fost cercetat, dar, din cunoștințele noastre, până acum nu a fost făcut public, deci integrat circuitului științific de specialitate.

Am fost impresionați de actualitatea abordării și similitudinea cu problemele de structură cu care se confruntă reprezentarea culturală românească de azi în străinătate. Comparatismul în cercetarea istorică e o metodă tentantă (poate inevitabilă), dar având limitele sale trebuie utilizat cu precauție. Momentul istoric și abordările anului 1941 sunt diferite de cele de azi. Totuși, considerăm că *Raportul* lui Emil Cioran, pe lângă valoarea istorică documentară incontestabilă, are și o valoare practică, utilă momentului actual.

*

Vichy 30 Aprilie 1941

Domnule Ministru,



Ca urmare a circularei No.1 din 11 Aprilie, avem onoarea a vă prezenta următoarele:

1. Propaganda românească în Franța aşa cum a fost făcută în ultimii ani, a fost greșit concepută, și judecând după rezultatele ei din ultimii ani, inefficientă.

În latură teoretică ea s-a redus la aceeași penibilă insistență asupra latinității noastre pe care nici un francez nu o contestă, dar căreia nu-i acordă nimeni importanță din manifestările noastre oficiale. O propagandă nu se poate face cu idei vagi și cu formulări grandilocvente. În loc să se arate în ce constă efortul specific al României, curentele de idei care s-au născut după război

pentru a o individualiza, n-au scos la iveală decât elementele comune cu Occidentul, ca și când prin aceasta am suscita mai ușor interesul intelectualilor francezi. În această privință îmi permit să dau un exemplu:

Acum doi ani, Dl. Henry Coroin, profesor la Hautes Études, bibliotecar la Națională, mare cunoscător al culturii bizantine, aflător actualmente la Constantinopol, m-a rugat să-i recomand un student român, cunoscător al ortodoxiei și capabil să citească texte grecești, deoarece a găsit în Biblioteca Națională inedite de mistică bizantină ce ne-ar putea interesa. Mi-a fost imposibil să găsesc unul singur: Între cei 10–15 doctoranzi de la Sorbona nici unul nu trăta un subiect de cultură românească. Voi trimite mai târziu Ministerului Propagandei o listă cu subiectul tezelor de doctorat trecute sau înscrise de studenții români. Se va vedea atunci ce probleme sterile și complect detasate de cercul de idei de la noi se dezbat în Franța. Statul acordând burse este obligat să controleze activitatea intelectuală a beneficiarilor. Aproape toți ceilalți studenți străini fac teze referitoare la stări și probleme din țara lor. Sub sugestia unui fals Occidentalism, noi ne-am specializat în a adăuga banalități unor probleme epuizate de inteligențele calificate.

Pe un francez nu îl interesează ce crede un român despre Nietzsche sau Bergson, ci expunerea sistematică a unor aspecte caracteristice ţării noastre. Aceasta însă nu s-a făcut. Pe plan universitar ne-am dovedit absenți.

2. România n-are la Paris o casă de cultură română, care ar putea suplini în mod onorabil lipsa unui Institut. Noi ce-am făcut: Am înființat o Școală română la Fontenay aux Roses la 10 km de Paris unde nu merge nici un francez și nici un străin în afară bineînțeles de cei câțiva bursieri. Ministerul Propagandei, în înțelegere cu Ministerul Educației de care depinde această școală, ar trebui să facă orice sacrificii materiale pentru a o muta la Paris. În felul acesta s-ar putea organiza conferințe despre România într-un cadru mai corespunzător.

Nu este, cred, inutil să amintesc de o încercare de propagandă completă rătăță. Fostul ministru la Paris, Dl. R. Franasovici, dorind o strângere a relațiilor între studenții francezi și români, a pus la dispoziția acestora anumite fonduri. Ele au fost valorificate prin agape. Se invitau la masă studenți care veneau pentru plăceri gastronomice, discuțiile nu se potriveau cu cadrul. Cu totul altfel să ar prezența lucrurile dacă Școala română mutată la Paris ar organiza recepții și ar impune un accent serios tratațiilor. Celealte țări așa fac propagandă. Noi invităm pe francezi la restaurant, în loc să le oferim condițiile unei apropierii intime, și să ne facem respectați în mediul nostru. Nu cu baluri și mese ne vom salva noi din starea de obiect de exercițiu al ironiei galice.

Scoala română din Franța care ar fi trebuit să fie punctul esențial de sprijin al propagandei noastre fiindcă fațada ei intelectuală ar fi înlăturat intenția propagandistică inevitabil jenantă, n-a fost decât o instituție moartă, completă în afară de gândul unei eficiențe spirituale și naționale. Rog a fi considerată această constatare ca un protest. Cred că mă fac interpretul tuturor celor care au cunoscut-o și în aceeași măsură au fost revoltați de o stare de lucruri intolerabilă.

Există un alt aspect al situației și care este destul de îngrijorător. Studenții noștri care se află în Franța de câțiva ani de zile au pierdut complet contactul cu carteau românească. Explicația e foarte simplă. Singura bibliotecă românească este cea de la Fontenay aux Roses. Ea fiind departe de Paris, și cărțile neîmprumutându-se acasă, nimeni nu o consultă. Mi-a fost dat să văd cazuri de uimitoare ignoranță în materie de literatură română contemporană. Dacă am avea școală română la Paris, români s-ar putea întâlni acolo, nu în cafenele. Valoarea de circulație intelectuală și deci propagandistică a studenților e redusă, atâtă vreme cât nu sunt la curent cu valorile țării lor. În toate societățile intelectuale pe care le-am frecventat la Paris, am întâlnit unguri a căror misiune e precisă: să strecoare în discuții problemele sau mai bine zis obsesiile lor. Pregătirea lor politică este mult mai omogenă și mai concordantă decât a studenților noștri. Ar trebui ca fiecare student român aflător în străinătate să aibă toate publicațiile de interes propagandistic în limba țării respective, pentru a le răspândi printre profesori și cunoșcuți. Este principiul german după care propaganda nu trebuie făcută pe plan diplomatic, ci pe linia publică prin infiltrări progresive și sistematice. Noi trebuie să profităm de momentul istoric și psihologic al Franței actuale, care dezamăgită de sine își extinde curiozitatea în afară, spre a se con-

sola de propriile deficiențe și a învălui prin informație ireductibilele destinului său deficitar.

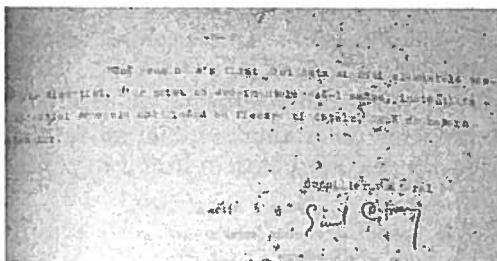
3. Avem nevoie ca o complectare a cărții domnului Bazil Munteanu — practicată cu mult folos de germani, după cum am aflat la Berlin — de o antologie a literaturii române în limba franceză. Cele care s-au făcut până acum sunt insuficiente. De o utilitate și mai mare ar fi un studiu despre problema României, aşa cum a fost ea dezbatută în ultimele două decenii, cu extrase din eseurile cele mai caracteristice. Căci este greu de explicat cu referințe controlabile lumii occidentale că la noi s-a pus cu insistență problema României, în sensul ei istoric, aşa cum poate numai în Spania, Rusia și în Germania s-a mai făcut. A ne lamenta asupra provinciilor pierdute fără să arătăm că există o necesitate, o iminență a menirii noastre naționale, un gând formativ la baza devenirii noastre, înseamnă a ne strădui în zadar în susținerea unei teze nefundamentate teoretic. Atâtă vreme cât vom avea la îndemână un material literar și ideologic care să ne justifice aspirațiile, propaganda noastră va fi afectată de un caracter artificial și steril. Francezii în special, infectați de spirit juridic, înclină repede la crede că România este un rezultat al tratatelor. De altfel autorii români nu au făcut altceva decât să le repete că noi suntem creația lui Napoleon al III-lea și alte asemenea absurdități.

Studenții germani și intelectualii în genere care erau trimiși de regimul național socialist în străinătate aveau misiuni determinante. Noi am neglijat complect această problemă. Până acum puteam avea operele fundamentale ale literaturii noastre traduse în franțuzește, sau măcar studii despre ele. Cred că am putea utiliza pentru scopurile noastre profesorii misiunii franceze care s-au întors în Franța și care cunosc limba română. Totul depinde de fondurile pe care Ministerul le poate pune la dispoziție.

4. În privința asociațiilor de prietenie franco-română, este evident că în zona ocupată ele nu s-ar putea constitui fără dificultate. Din acest motiv am hotărât cu Dl. A. Dupront, fostul director al Institutului francez din București, profesor actualmente la Montpellier și însărcinat cu organizarea unei opere de colaborare intelectuală cu străinătatea, constituirea — în zona liberă — a unui Centre Roumain, căruia domnia să i-ar da o mai mare proeminență decât celor-lalte centre. În același timp, Dl. Dupront se oferă a ține conferințe la radio despre România. Dânsul m-a rugat de asemenea să comunic Ministerului starea de gravă lâncezire a Școlii române și că e în interesul nostru să-i impunem alt ritm și să-i extindem importanța. Dacă n-avem un Institut în Franța, măcar să extindem prestigiul și utilitatea Școlii. A o lăsa mai departe la Fontenay aux Roses înseamnă a cheltui bani în zadar. De asemenea, cu direcția ei ar trebui însărcinat un intelectual pregătit în curent cu problemele actuale. Ministerul Propagandei are tot interesul a interveni pe lângă Ministerul Educației Naționale, pentru o grabnică soluționare a acestei probleme.

5. În anul acesta se va ține probabil la Lisabona un Congres al Occidentului, organizat în bună parte de intelectuali francezi, pentru a dezbatе problemele generale de cultură și a se determina fizionomia spirituală în momentul istoric pe care îl trăim. Dl. Valéry Radot, unul dintre inițiatorii acestui congres, mi-a propus să

iau parte ca reprezentant al României. Până acum nu s-au fixat nici data și nici elementele precise ale discuției. S-ar putea ca evenimentele să-l amâne, instabilitatea situației generale modificând cu fiecare zi datele, dacă nu natura problemelor.



*Consilier cultural,
Emil Cioran*

Adresat Excelenței Sale D-lui Profesor Nichifor Crainic, Ministrul Propagandei Naționale³

*

Nu ne-am propus aici să facem o analiză de amănunt a conținutului acestui raport aparținând unui nume consacrat al culturii românești, ci doar câteva remarcări, din perspectiva diplomației culturale de azi:

1. O raportare la Ungaria (constantă de altfel în rapoartele atașaților culturali de atunci ca și de acum) considerată model de eficiență cu o prezență culturală remarcabilă și eficientă (din perspectiva costurilor).

2. Ideea generală de a construi *instituții* funcționale, nu formale, de fațadă:

— O idee bună pusă în aplicare cu bani puțini are mai multe șanse să își atingă scopul decât o investiție răsunătoare într-o idee plată sau proastă.

— Renunțarea la același mesaj repetat obsesiv. Reprezentanții noștri diplomatici în capitalele lumii trebuie familiarizați cu cultura română de azi, nu cu o versiune pășunistă ce repetă aceleași formule cunoscute și uzitate până la saturăție (latinitate etc). Sunt de evitat formule comode dar anacronice, care creează inerție, aceleași produse ornamentale, de vitrină, ale culturii de fațadă... În mările centre culturale — Madrid, Londra, Roma, Paris — e nevoie (atunci și acum) de evenimente noi, proaspete, pentru că piața acțiunilor culturale din aceste capitale e deja suprasaturată⁴.

— A găsi formula, subtilă, naturală, constantă de a face propagandă fără a fi în mod jenant propagandistic.

Diplomația culturală (atunci și acum) ține de valorile culturii și civilizației națiunii pe care o reprezintă. Aceste valori se pot promova în conexiune cu valorile și simbolurile culturale ale țării de reședință. Este mai ușor să promovezi propriile valori dacă sunt puse într-un cadru de comparație cu cele din țara în care ai fost numit ca diplomat. Este mai ușor pentru că întotdeauna opinia publică din țara respectivă este mai receptivă să cunoască ceva din țara ta prin referire la ceea ce ei cunosc bine. Aceasta presupune însă ca precondiție cunoașterea în profunzime a proprietelor valori. E problema de fond semnalată de Cioran și credem noi, foarte actuală și azi.

Cioran face un apel subtil la o descentralizare (în spiritul timpului, desigur, prin raportare la un model propagandistic din Germania totalitară), în aşa fel încât cultura se va difuza mai subtil și va face diplomație prin sine. Ideea noastră o înțelegem ca aplicabilă azi printr-un apel la prezența culturală constantă, de calitate, promovată de actori individuali independenți, rolul misiunii culturale fiind cel de facilitator, îndrumător atunci și acolo unde este nevoie.

Am adăuga aici necesitatea de stimulare a resurselor secundare ale mediilor cu potențial finanțier, cunoșcătoare sau tangente cu fenomenul cultural românesc, respectiv atragerea și formarea unui corp de cunoșcători ai limbii române, vorbitori nativi de limbi ale marilor culturi.

NOTE

1. Dan Jurcan, *Despre imaginea României*, www.brandingromania.com/?p=41.
2. *Ibidem*.
3. Dosar *Emil Cioran*, Arhivele Naționale — Sediu Central, Fond Ministerul Propagandei Naționale, colecția Studii și Documentare, Dosar 143 (1941), Fila 2-9.
4. Mircea Vasilescu, *Inerția instituțională și pagubă culturală — În amintirea lui Marian Papahagi*, www.brandingromania.ro